

Vertimas kaip įrodymas teismo procese

Artūras Ratkus

Vilniaus universitetas

Filologijos fakultetas

Literatūros, kultūros ir vertimo tyrimų institutas

Institute for Literary, Cultural and Translation Studies

Faculty of Philology

Vilnius University

arturas.ratkus@flf.vu.lt

<https://orcid.org/0000-0001-6863-9335>

Santrauka. Šis straipsnis – vienas pirmųjų darbų, skirtų vertimo kaip įrodymo Lietuvos teismo procese nagrinėjimui. Jame aprašomi vertimo atsiradimo teismo procese keliai, vertėjo ir kalbininko eksperto įtraukimas į teismo procesą ir vaidmuo atliekant ir vertinant vertimus. Remiantis trimis atvejo analizėmis straipsnyje parodoma, kaip vertimas virsta teisme nagrinėjamu ginčo objektu ir kokias prieigas teismas naudoja vertindamas originalo ir vertimo kalbos medžiagą. Išskiriami abejotino ar ydingo reikšmės nustatymo principai, keliami teismo atstovų lingvistinės kompetencijos ribų klausimai, taip pat kalbininko eksperto vaidmens ir atsakomybės klausimai.

Pagrindiniai žodžiai: vertimas, vertėjas, kalbininkas ekspertas, ekspertizė, įrodymas, teismas

Translation as Evidence in a Court of Law

Abstract. This article is one of the first studies to examine the use of translation as evidence in Lithuanian court proceedings. It outlines the ways translation enters the judicial process, the involvement of translators and expert linguists, and their respective roles in the process of translation and assessment. Drawing on three case studies, the article demonstrates how translation can itself become challenged in court and analyses the approaches courts employ when assessing the language of the original in relation to the translated text. It draws attention to questionable or flawed practices in determining meaning and raises concerns about the limited linguistic competence of judicial decision makers. It also addresses issues relating to the role and responsibility of the expert linguist.

Keywords: translation, translator, expert linguist, expert report, evidence, court

1. Įžanga

Teismo procese kalba arba kalbos medžiaga dažnai yra glaudžiai susijusi su teismo nagrinėjimo ar ginčo esme, pavyzdžiui, jei originalaus dokumento arba jo vertimo turinys arba konkretūs albos faktai naudojami norint nustatyti bylos faktines aplinkybes,

renkantis argumentavimo taktiką, vertinant šalių atsakomybę ar apibrėžiant teises pasekmes ir pan. Globalėjančio pasaulio daugiakalbystės aplinkoje, konkrečioje jurisdikcijoje veikiančio teismo kalba gali nesutapti su procese nagrinėjamos sakinės ar rašytinės medžiagos ir (arba) įrodymų kalba (Olsson and Luchjenbroers 2014: 259; Kredens et al. 2021). Tiek policijai renkant medžiagą per vertėją vykdomose apklausoje arba pareigūnams per vertėjus fiksuojant prieglobsčio prašymus, tiek nagrinėjimui pateikiant užsienio kalba parengtus dokumentinius įrodymus arba užsienio kalba sudarytas komercinės sutartis ir kt., teismui tenka kliautis surinktos medžiagos vertimu kaip būtina jos interpretacijos ir suvokimo priemonė.

Be to, ir pats vertimas gali tapti teismo ginčo objektu tais atvejais, kai sakinio turinio arba rašytinio dokumento vertimas, jo kokybė ar trūkumai, sudaro ginčo esmę ir (arba) nulemia bylos baigtį. Vienas dažniausių tokio ginčo pavyzdžių – nevienodas į užsienio kalbą išversto sutarties teksto supratimas arba nevienodas užsienio kalba parengtų sutarčių arba kitų dokumentų supratimas, neparankus arba nulėmęs žalą vienai bylos šaliai ar šalims. Tiek vienu, tiek kitu atveju teismas negali apsieiti be kvalifikuoto vertėjo ir (arba) kalbininko eksperto dalyvavimo.

Nepaisant to, kad visais minėtais atvejais vertimas tampa neatskiriama teismo proceso dalis, jo vaidmuo ir ribos mažai tyrinėtos, arba beveik netyrinėtos. Nors vertimas dažnai nespecialistų vertinamas kaip neutralus tarpininkavimas arba tiesiog originalo reikšmės ekvivalento kita kalba perteikimo priemonė, kalbotyros ir vertimo studijų srityse neabejojama, kad tai – iš esmės interpretacinis procesas, kurio rezultatą lemia kalbų santykis, taip pat individualūs reikšmės suvokimo, pragmatikos ir kultūriniai veiksniai. Be to, nors nespecialisto akimis originalo ir vertimo ekvivalentiškumas turi tik neapibrėžtą „tiksliai“ vertime perteiktos originalo minties reikšmę, dėl vertimo procesą nusakančio kalbų santykio kompleksiskumo vertimo tikslumas ir (arba) ekvivalentiškumas yra viena sudėtingiausių vertimo teorijos mokslo problemų (Fawcett 1997: 53–63).

Svarbu pažymėti, kad teksto ar jo komponentų reikšmės aiškinimasis ir interpretavimas, tai – ne tik vertėjo, kalbininko eksperto, bet ir teisininko (advokato, teisėjo ir t. t.) profesinės veiklos dalis. Todėl teismo procese į vertėjo ar kalbininko eksperto nuomonę ne visuomet atsižvelgiama, arba, kaip pažymi Coulthard et al. (2017: 108), teismas gali tiesiog neleisti kalbininkui ekspertui liudyti, akcentuodamas paties teismo prerogatyvą priimti sprendimą dėl reikšmės nustatymo. Nepaisant to, Coulthard et al. (2017: 105) pažymi, kad pastaraisiais dešimtmečiais daugelio šalių teismai vis dažniau kreipiasi į kalbininkus ekspertus dėl vienokių ar kitokių kalbos klausimų išaiškinimo. Šiaip ar taip, vertėjo (taip pat kalbininko eksperto) ir teisėjo vykdomos reikšmės aiškinimo tikslai – nevienodi, kadangi vertėjo darbas baigiasi atlikus reikšmės perteikimo kita kalba misiją, o teisėjas tęsia darbą taikydamas vertimo arba lingvistinės analizės rezultatus teisės kontekste (Alcaraz Varó and Hughes 2014: 24).

Dėl vertimo procese išryškėjančio kalbų santykio problemiško ir sudėtingos teismo proceso prigimties, vertimo nevienareikšmiško vaidmens teisiniame procese analizavimas yra derlinga tyrinėjimų sritis. Remiantis straipsnio autoriaus asmenine patirtimi kaip vertėjo ir kalbininko eksperto, taip pat viešai prieinama teismo nutarčių medžiaga, šiame straipsnyje nagrinėjamas vertimo arba vertimo ekspertinės analizės funkcionavimas teisiniuose ginčiuose Lietuvoje. Toliau aprašomas vertėjo ir kalbininko eksperto įsitraukimas į teisminių bylų nagrinėjimą, vykdoma atvejų analizė.

2. Liudytojo eksperto dalyvavimas teisiniuose ginčiuose

2.1. Specialias faktines aplinkybes, turinį ar medžiagą gali būti sudėtinga ar net neįmanoma vertinti be specialių žinių ar įgūdžių. Pavyzdžiui, nespecialistui gali būti sudėtinga suvokti technines programavimo, biochemijos, medicinos, muzikos, kalbotyros ir kt. sričių subtilybes neturint šių sričių dalykinio išmanymo. Tais atvejais, kai tokios specialios aplinkybės nusako teismo ginčo esmę arba reikšmingas aplinkybes, iškyla poreikis jas vertinti pasitelkiant kiekvienai atskirai situacijai aktualius šaltinius (pavyzdžiui, žinytus, katalogus, žodynus, teismų praktiką ir pan.) arba pasitelkti atitinkamų sričių profesionalus, galinčius išanalizuoti konkrečios situacijos specifiką, pateikti svariais dalykiniais argumentais pagrįstą ekspertinę nuomonę arba parengti ekspertinę išvadą teismui suprantama kalba.

Kai teisiniuose ginčiuose susiduriama su neaiškia, dviprasmiška arba nevalstybine kalba parengta medžiaga, priklausomai nuo ginčo specifikos, jos vertinimui gali būti pasitelkiami vertėjai arba kalbininkai ekspertai, arba vieni ir kiti sykiu. Poreikis pasitelkti vertėją arba kalbininką ekspertą taip pat iškyla šalims ar jų atstovams suvokus, kad vienoks ar kitoks dokumento kalbos aspektas – pavyzdžiui, žodis, frazė, sakinys, stambesnė formuluotė ir pan. – sudaro tokių suvokimo sunkumų, kuriuos gali įveikti tik kvalifikuotas kalbos specialistas.

Kita motyvacija pasitelkti vertėją arba kalbininką ekspertą iškyla šalims suvokus, kad vienokį ar kitokį dokumento kalbos aspektą galima strategiškai panaudoti šaliai parankiam dokumento turinio aiškinimui. Šiuo atveju vertėjo arba kalbininko eksperto pasitelkimo prasmė – suteikti suvokiamojo dalykinio svorio plėtojama argumentui kvalifikuoto profesionalo pateikiamo atsiliepiamo pagrindu. Parankus kalbos faktų interpretavimas neišvengiamai susijęs su šaliai parankiu, tendencingu situacijos aiškinimu (Solan 2021: 349–350), kartais besiribojančiu su apgaulingu jos pateikimu. Alexander ir Sherwin (2003: 417–426), nagrinėdami melo ir apgaulės vaidmenį teisėje, teigia, kad advokato sėkmingas atstovavimas kliento teisei pozicijai neišvengiamai pareikalauja jam parankaus, kryptingo teisės ir faktų pateikimo, įskaitant ir tendencingą informacijos panaudojimą, jos nutylėjimą ir pan. Apibendrinant, vertėjo arba

kalbininko eksperto paslaugų prireikia paaiškęjus, kad kalbos faktų interpretacija gali turėti didelės reikšmės bylos išsprendimui.

2.2. Lietuvoje, tais atvejais, kai byloje nagrinėjama kalbos medžiaga ar įrodymai parengti ne teismo (t. y. užsienio) kalba, paprastai proceso šalis ar šalys pasirūpina medžiagos vertimu. Jei viena proceso šalių nesutinka su kitos šalies teismui pateiktu medžiagos vertimu ir (arba) ginčija jo dalį ar dalis, ji gali nepriklausomai kreiptis dėl naujo medžiagos vertimo. Be to, tam tikrais atvejais ne teismo kalba parengtos ginčijamos medžiagos vertimą gali atlikti ir teisme dirbantis vertėjas.

Iš užsienio kalbos išverstos medžiagos patikimumas ir įrodomoji vertė teisme vertinama atsižvelgiant į vertimą atlikusio asmens profesinę kvalifikaciją. Vertimas, kurį atliko profesionalus vertėjas, turintis tam tinkamą išsilavinimą ir darbo patirtį, teisme sudaro nagrinėtiną įrodymų rūšį. Jam priešingas – nekvalifikuoto asmens arba pačios bylos šalies ar jos atstovo parengtas vertimas, arba nežinomos kilmės vertimas, į kurį gali būti neatsižvelgiama abejojant jo patikimumu. Dar viena galimybė vertėjui būti įtrauktam į procesą – šaukimas pasisakyti teisme. Tokiu atveju vertėjas teismo įspėjamas ne tik apie jam grėsiančią atsakomybę už atsisakymą atlikti pareigą pagal Baudžiamojo proceso kodekso (BPK) 163 straipsnį¹, bet ir apie atsakomybę dėl melagingų parodymų arba melagingo ar žinomai neteisingo vertimo pagal Baudžiamojo kodekso (BK) 235 straipsnį².

Kilus teisminiam ginčui dėl sudėtingo užsienio kalba parengto teksto ar jo dalies, šalių teismui pateikiami teksto vertimai gali esmingai skirtis. Taip gali nutikti tiek dėl paties originalaus teksto sudėtingumo arba abejotinos kokybės, tiek dėl vertimą atlikusio vertėjo profesionalumo laipsnio. Svarbu pažymėti, kad nors šalis ar šalys paprastai teismui pateikia po vieną ginčijamo teksto vertimą, atskirais atvejais šalys į vertimo paslaugas teikiančias bendroves gali kreiptis po kelis kartus, kol gauna atstovavimo strategijai tinkamą vertimą. Be abejonės, jei iš vertimo paslaugų bendrovės gautas teksto vertimas šalies įvertinamas kaip klaidingas arba nesuderinamas su atstovavimo procese strategija, šalis arba jos atstovas gali tokio vertimo teismui apskritai neteikti. Šiaip ar taip, šalims teismui pateikiant esmingai skirtingus to paties teksto ar jo ginčijamos dalies vertimus, iškyla poreikis vertinti teismo procese nagrinėjamų vertimų tikslumą ir (arba) teisingumą originalo atžvilgiu. Viena tokio vertinimo galimybių – pasitelkti kalbininko eksperto paslaugas. Priklausomai nuo šalies teisinės sistemos ypatybių ir tra-

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas:
https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=10708
(žiūrėta 2025-09-03).

² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas:
https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150
(žiūrėta 2025-09-03).

dicijos, ekspertą kaip procese nagrinėjamos specifinės medžiagos ar įrodymų vertintoją gali paskirti pats teismas arba jį gali įtraukti kaip proceso dalyvį vienos iš šalių teisinis atstovas (Ainsworth 2022: 35).

2.3. Vertėjo ir kalbininko eksperto darbas iš dalies sutampa, jei pastarojo prašoma pateikti ginčijamo teksto ar jo dalies vertimą. Vis dėlto kalbininko eksperto funkcija platesnė už vertėjo, nes pagrindinė kalbininko eksperto užduotis – padėti teismui ir proceso šalims suprasti sudėtingus kalbos įrodymus, kurių nespecialistai (advokatai, prokurorai, teisėjai, prisiekusieji ir pan.) nepajėgūs išnagrinėti ir (arba) suprasti savarankiškai (Hammel 2022: 82; Fernández-López 2022: 87)³.

Teisme ginčijant užsienio kalba parengtą tekstą arba jo vertimą, kalbininkas ekspertas gali parengti išvadą ne tik dėl kvestionuojamo originalo reikšmės, bet ir dėl atlikto vertimo ar vertimų reikšmės, tikslumo ir kokybės, taip pat, esant reikalui, atsilipti ir į kitos proceso šalies teismui pateiktą ekspertinę išvadą. Taigi pagrindinė kalbininko eksperto misija – pateikti nuodugną, svariais argumentais paremtą ir moksliškai pagrįstą teisme ginčijamų kalbos faktų ir (arba) jos vertimo išaiškinimą nespecialistams suprantama kalba. Todėl kalbininko eksperto kvalifikacijos ir darbo patirtis, iš dalies sutapdamos su vertėjo, paprastai ją pralenkia turimomis akademinėmis ir mokslinėmis kvalifikacijomis.

Kaip ir vertėjo kvalifikacijų ir patirties atveju, kalbininko eksperto parengtos išvados įrodomoji vertė gali būti siejama su jo kvalifikacijų ir darbo patirties specifika. Pavyzdžiui, jei teisme ginčijamo vertimo kokybę nagrinėjantis kalbininkas ekspertas turi kalbos struktūros ir (arba) vertimo mokslinių tyrinėjimų patirtį, įmanoma, kad jo teismui parengta išvada turės didesnę suvokiamąją vertę, nei kalbininko eksperto, turinčio dialektologijos, sociolingvistikos, akademinio rašymo arba kalbos pedagogikos tyrinėjimo mokslinę patirtį ir pan. Tokiais atvejais kalbininko eksperto tinkamumas parengti ekspertinę išvadą gali būti kvestionuojamas vienai proceso šalių abejojant kitos šalies pasitelkto eksperto kompetencijomis. Kadangi neretai kalbininko eksperto pateiktą išvadą nagrinėja kitai proceso šaliai atstovaujantis arba teismo paskirtas ekspertas (Clarke and Kredens 2018: 93–94), tokioje rungtyninėje aplinkoje ekspertinių išvadų ir pačių ekspertų tinkamumas gali susilaukti kritiškiausio vertinimo. Daugelyje JAV jurisdikcijų,

³ Šiame straipsnyje apsiribojama kalbininkų ekspertų įsitraukimu į su vertimo klausimais susijusius teisinius ginčus. Čia nenagrinėjamos tokios kalbininkų ekspertų funkcijos kaip specifinių kalbos subtilybių nagrinėjimas (nustatant, ar ginčijamas kalbos fragmentas turi grasinimo, retorinio teiginio ir pan. požymių), teksto autorystės nustatymas, plagiato nustatymas, asmens identifikavimas iš kalbos ir (arba) garso įrašo (teismo fonetikos ekspertizė), garso įrašų ir jų transkripcijų analizė, lingvistinės percepcijos analizė, apklausų tendencingumo analizė, sociolingvistinė analizė ir profiliavimas ir pan. Žr. Olsson ir Luchjenbroers (2014), Coulthard et al. (2017), Coulthard et al. (2021), Guillén-Nieto ir Stein (2022) dėl šių ir daugelio kitų teismo ekspertinės lingvistikos klausimų.

siekiant įsitikinti kalbininko eksperto išvados priimtinumu (angl. *admissibility* – t. y. priimtinas vertinti teismo procese), naudojami vadinamieji „Dauberto kriterijai“ (Tiersma and Solan 2002: 223–225; Finegan 2021: 26), kuriais vadovaujantis įvertinamas ekspertinės išvados aktualumas nagrinėjamam klausimui, jos mokslinis pagrindas, patikrinamumas, išvados nešališkumas teisme ginčijamo klausimo atžvilgiu ir kt.

Kadangi kalbininko eksperto įtraukimas į procesą neretai kyla vienos iš šalių iniciatyva⁴, jo dalyvavimas procese už užmokestį atliekant šalies užsakytą ekspertinę išvadą neišvengiamai susijęs su šališkumo galimybe. Apžvelgdamas anglo-amerikietiškoje teisės tradicijoje galiojančią tvarką, Coulthard (2021: 536) pabrėžia, jog, nepaisant to, kad kalbininkas ekspertas buvo pasamdytas vienos iš šalių, teisiškai jis pirmiausia atsakingas prieš teisimą. Coulthard nurodo, kad, siekiant užtikrinti teismui atliekamų ekspertizių nešališkumą, nuo 2007 m. Britanijoje reikalaujama, kad ekspertai net tik savo ekspertinėse išvadose raštu deklaruotų savo pirminę pareigą prieš teisimą, bet ir teismui pateiktų visus įmanomus kontrargumentus, galinčius susilpninti ekspertinės išvados poziciją. Nors dėl kiekvienos JAV valstijos savitos teisinės sistemos JAV nėra vieningos tvarkos, federaliniuose JAV teismuose ekspertinių išvadų teikimas reglamentuojamas Federalinėse civilinio proceso taisyklėse⁵, įskaitant ne tik pačią teikimo tvarką, bet ir ekspertinės išvados turiniui keliamus reikalavimus, eksperto komunikavimo su šalimi ar šalies atstovu įrodymų saugojimą, ekspertinės išvados darbinę medžiagą (juodraščius) ir kt.

Kaip minėta, Lietuvos BPK 235 straipsnyje numatyta atsakomybė vertėjui už melagingą ar žinomai neteisingą vertimą. Taip pat šiame straipsnyje numatyta atsakomybė ekspertui ar specialistui už melagingą išvadą ar paaiškinimą. Civilinio proceso kodekso (CPK)⁶ 9 str. numatyta galimybė vertėjams ir ekspertams dalyvauti uždaramame teismo posėdyje. Kituose CPK straipsniuose numatyta vertėjų ar ekspertų dalyvavimo teismo procese ir nušalinimo nuo proceso tvarka (61, 64, 67, 68, 598 str.), ekspertų išvados kaip leidžiama nagrinėjamų įrodymų rūšis (177 str.), teismo skiriamų ekspertizių ir ekspertų skyrimo motyvacija ir aplinkybės, klausimai ekspertui ir eksperto teisės, pareigos, atsakomybė, apklausos teisme, baziniai reikalavimai raštu teikiamai išvadai, neatvykimo į teismo posėdį pasekmės (212, 213, 214, 216, 248 str.).

Vis dėlto CPK nėra atskirai aptarti ekspertinių išvadų teikimo privačiais ekspertizės aktais atvejai, kai ekspertinę išvadą užsako ir teismui teikia proceso šalys. Verta

⁴ Čia nenagrinėjami atvejai, kai tam tikrų kalbos aspektų ekspertizę (pavyzdžiui, agresijos požymių nustatymą kalbos akte, teksto autorystės nustatymą ir kt.) atlieka teismo šaukiami Lietuvos teismo ekspertizės centro specialistai.

⁵ *Federal Rule of Civil Procedure* 26(a)(2)(b): https://www.law.cornell.edu/rules/frcp/rule_26 (žiūrėta 2025-09-01).

⁶ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas: https://www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=77554 (žiūrėta 2025-09-04).

paminėti, kad, nors 235 str. 1 d. numatyta, kad teismas privalo ištirti byloje surinktus įrodymus, tarp jų ekspertizes ir kt., 218 str. numato, kad teismas neprivalo į ekspertizę atsižvelgti ir vertina ją „pagal vidinį teisėjo įsitikinimą, pagrįstą visapusišku, išsamiu ir objektyviu byloje esančių įrodymų ištyrimu“. Šiaip ar taip, kaip ir teismui šalių teikiamų vertimų atveju, jei šalies ar jos atstovo užsakyta kalbininko eksperto išvada nesuderinama su atstovavimo procese strategija, šalis gali jos tiesiog neteikti.

3. Atvejo analizės

3.1. *abuse*

Lietuvos Respublikoje vykusiame baudžiamajame procese dėl šmeižimo⁷, šalys ginčijo socialiniame tinkle anglų kalba paskelbto įrašo (ilgesnio teiginio fragmento) *was hurt and abused*, susieto su keliais asmenimis (nukentėjusiais), reikšmę. Kaltinimas (nukentėjusiojo atstovas) teismui pateikė vertimą „aš buvau pažeminta ir išprievartauta“, o gynyba (įrašą socialiniame tinkle paskelbusios kaltinamosios atstovė) pateikė vertimą „skaudino ir elgėsi su manimi nederamai“. ⁸ Taigi šioje byloje vertimas pirmiausia naudojamas kaip priemonė sudaryti teismui galimybę suvokti ne teismo (t. y. nevalstybine) kalba parengtą turinį. Be to, lyginant teismui pateiktus nagrinėjamo teiginio vertimų skirtumus, galima išvelgti ir galimybę, kad šiuos skirtumus nulėmė šalių motyvacija pateikti kryptingą (t. y. sau palankią) ginčijamo sakinio interpretaciją.

Aiškindamasis ginčijamo teiginio *was hurt and abused* reikšmę, žemesniosios instancijos teismas lygino jam šalių pateiktus vertimus. Kadangi kaltinimas, pateikdamas vertimą „aš buvau pažeminta ir išprievartauta“, nepateikė jokios informacijos apie šį vertimą atlikusį asmenį, teismas konstatavo, kad „negalima įvertinti ir to asmens kompetencijos versti tekstus iš anglų kalbos į lietuvių kalbą“ (33 punktas). Todėl žemesniosios instancijos teismas, nagrinėdamas šį bylos aspektą, teikė pirmenybę gynybos pateiktam vertimui „skaudino ir elgėsi su manimi nederamai“ vadovaudamasis tuo, kad šį vertimą atliko kvalifikuotas asmuo – vertimų biure dirbanti profesionali vertėja. Šiuo pagrindu teismas patikslino ir nagrinėjamų faktinių aplinkybių dalį, užfiksuodamas tokį ilgesnio teiginio fragmento vertimą: „#Maneirgi skaudino ir elgėsi su manimi nederamai, bet aš daugiau netylėsiu“. Nors teismo sprendimas nesivadovauti vertimu, kurio kilmė ir kokybė – nežinoma, suprantamas, abejonių kelia sprendimas akiai kliaui-

⁷ LITEKO (Lietuvos teismų informacinės sistemos) duomenų bazėje viešai prieinama Kauno apygardos teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1A-118-238/2020.

⁸ Pagal CPK 113 str. 3 d. „Visi procesiniai dokumentai ir jų priedai teismui pateikiami valstybine kalba, išskyrus šiame Kodekse bei kituose teisės aktuose numatytas išimtis“. Be to, CPK 198 str. 2 d. numatyta, kad „Jeigu rašytinis įrodymas surašytas ne valstybine kalba, kartu pateikiamas įstatymų nustatyta tvarka patvirtintas jo vertimas“.

tis kitos suinteresuotos šalies – t. y. gynybos – pateiktu vertimu užuot nepriklausomai nustatčius ginčijamo teiginio reikšmę.

Šalims apskundus žemesniosios instancijos teismo sprendimą, nepriklausomo reikšmės nustatymo ėmėsi apeliacinis teismas (34 punktas):

Atlikus kvalifikuotą angliško teksto vertimą į lietuvių kalbą bei apklausus Kauno apygardos teismo vertėją, kuri prieš apklausimą buvo įspėta, jog už atsisakymą be svarbių priežasčių atlikti savo pareigą ir už melagingą ar žinomai neteisingą vertimą ji gali atsakyti pagal BPK 163 straipsnio nuostatas ir gali būti patraukta baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 235 straipsnį, vertėja nurodė, jog angliškas žodis „abused“ negali būti verčiamas kaip išprievartavimas.

Nors apeliacinio teismo nutartyje nepaaiškinta, kokiais kriterijais vadovavosi teismo vertėja, priimdama savo sprendimą, kalbininko eksperto vertinimu, būtų galima sutikti tik su vertėjos teiginiu, kad *abused* negalėjo turėti išprievartavimo reikšmės ginčijamo teiginio kontekste, bet ne su teiginiu, kad šis veiksmazodis apskritai negali būti taip verčiamas – t. y. negali turėti (iš)prievartavimo reikšmės.

Papildomai teismas pažymėjo (34 punktas), kad „Apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad vadovaujantis anglų-lietuvių žodynu, žodžio ‚abused‘ reikšmė yra – įžeidinėti, grubiai elgtis, užgaulioti, netinkamas elgesys“, todėl „parašytoje žinutėje nukentėjusieji nebuvo kaltinami ją išprievartavę ir padarę nusikaltimą“. Kaip teigia Hutton (2009: 86–87) teisės kalbos reikšmės ir interpretacijos ypatybėms skirtose specializuotoje mokslo monografijoje, kadangi žodynus rengia profesionalūs leksikografai, juos (t. y. žodynus) galima naudoti teisme kaip savotiškus „surogatus liudininkus“. Hutton (2009: 100–101) prieina prie išvados, kad, teisėjo akimis, žodynas sudaro autoritetinę ir neutralią bylai reikšmingos informacijos šaltinį; kadangi žodynas išlieka nešališkas bylos faktams, savo reikšmingumu jis pralenkia net ir kalbininko eksperto liudijimą. Taigi nagrinėjamos bylos atveju aišku, kad tikrindamas ginčijamo žodžio *abused* reikšmę žodyne teismas siekė surasti papildomą, nepriklausomą ir objektyvų ginčijamo žodžio reikšmės pagrindimą.

Vis dėlto, kaip jau minėta, specialias faktines aplinkybes ar medžiagą gali būti sunku, ar net rizikinga, vertinti neturint specialiujų dalykinių žinių. Pavyzdžiui, vargu ar advokatas, prokuroras arba teisėjas gali išmanyti žodynų įvairovę, jų sandaros principus, paskirtį ir tikslinę auditoriją, taip pat ir dvikalbių žodynų ribotumą ir trūkumus, galinčius nekvalifikuotą žodyno naudotoją nuvesti klaidingu keliu. Be to, vargu ar užsienio kalbos profesinių kvalifikacijų neturintis teisėjas pajėgus savarankiškai nustatyti, kuri iš žodyne užfiksuotų daugiareikšmio žodžio reikšmių sietina su byloje ginčijamu užsienio kalbos žodžiu ir pan. Taigi nagrinėjamu atveju teismo bandymas savarankiškai pasitekti dvikalbį žodyną diskutuotinas dėl teismo atstovų kompetencijos naudotis specialia literatūra.

Nors teismo nutartyje neįvardijamas konkretus teismo naudotas žodynas („vado-vaujantis anglų-lietuvių žodynu“), patyrusiam vertėjui arba kalbininkui ekspertui aki-vaizdu, kad teismo pateikiamas žodžio *abuse(d)* reikšmių aprašymas („įžeidinėti, gru-biai elgtis, užgaulioti, netinkamas elgesys“) turi objektyvių trūkumų. Iš tiesų, Piesarsko (2001: 19) *Dabartinės anglų kalbos žodyne* veiksmazodžio *abuse* vertimais į lietuvių kalbą grindžiamų reikšmių aprašyme nėra reikšmės „prievartauti“:

- 1 piktnaudžiauti
- 2 koneveikti, plūsti, užgaulioti
- 3 priekabauti, nederamai elgtis (*su*)

Vis dėlto, išsamesniuose žodynuose, tarp jų – Piesarsko (2002: 20) *Didžiajame an-glų–lietuvių kalbų žodyne* ir Piesarsko (2004: 24) *Dvitomiame anglų–lietuvių kalbų žo-dyne*, veiksmazodžio *abuse* reikšmių aprašymas patikslintas.

Piesarskas 2002

- 1 piktnaudžiauti
- 2 koneveikti, plūsti; užgaulioti
- 3 prievartauti, blogai elgtis (*su*)

Piesarskas 2004

- 1 piktnaudžiauti
- 2 koneveikti, plūsti; užgaulioti
- 3 prievartauti; priekabauti; šturkščiai elgtis (*su*); smurtauti

Nors visuose trijuose žodynuose iš esmės sutampa pirmosios ir antrosios nagrinė-jamo žodžio reikšmių aprašymas, tik išsamesniuosiuose Piesarsko 2002 ir 2004 m. žodynuose į trečiąją žodžio reikšmę įtraukta prievartavimo reikšmė. Be to, minėtina, kad nors Armalytės ir Pažūsio (1998: 13–14) *Anglų–lietuvių kalbų teisės žodyne* atski-rai neminimas veiksmazodis *abuse*, daiktavardžio *abuse* reikšmių aprašyme užfiksuota reikšmė Nr. 2 „neleistinas elgesys (*ppr. lytinis santykiavimas, naudojantis privilegijuota padėtimi*); tvirkinamieji veiksmai“. Ši daiktavardžio reikšmė neabejotinai, nors ir ne-tiesiogiai, patvirtina veiksmazodžio *abuse* reikšmę Nr. 3, užfiksuotą Piesarsko (2002; 2004) žodynuose.

Vis dėlto čia svarbu, kad tik kvalifikuotas kalbos specialistas pajėgus pateikti mo-tyvuotą minėtųjų daiktavardžio ir veiksmazodžio reikšmių sąsają arba giminingumo pagrindimą, surasti situacijai adekvačią pagalbinę literatūrą (žodyną ar žodynus ir pan.) ir tinkamai ja pasinaudoti, atsižvelgdamas į nagrinėjamos situacijos specifiką. Taigi kliovimasis netinkamu (neišsamiu) nutartyje neįvardintu anglų–lietuvių kalbų žodynu nesudarė teismui galimybės nepriklausomai ir tinkamai įsitikinti ginčijamo žodžio reikšme, nulemdamas nepagrįstą išvadą dėl veiksmazodžio *abuse* prievartavimo reikšmės neegzistavimo.

Svarbu pažymėti, kad daugiareikšmio žodžio reikšmės aprašymas žodyne nesuteikia laisvo jo vertimo galimybių pasirinkimo. Kitaip tariant, tai, kad dvikalbiuose žodynuo-se užfiksuota veiksmazodžio *abuse* lytinės prievartos reikšmė, savaime nereiškia, kad

būtent šia reikšme galima ar reikia vadovautis verčiant ginčijamą sakinį *was hurt and abused*. Be to, dėl sudėtingos kalbų vidinės sąrangos ir sudėtingo vertime pasireiškiančio kalbų santykio, net ir išsamiausiuose dvikalbiuose žodynuose pateikiamas žodžių reikšmės aprašymas gali būti ribotas, turėti trūkumų ir netikslumų. Kadangi ginčijamas sakinytis parengtas anglų kalba, patikimiausias ir išsamiausias anglų kalbos žodžių reikšmės, istorijos ir vartosenos šaltinis, sudarantis galimybę nepriklausomai įsitikinti *abuse* reikšme – Oksfordo anglų kalbos žodynas (OED).

OED žodyne užfiksuotos net aštuonios *abuse* reikšmės, iš kurių reikšmės Nr. 4 ir 8 susijusios su lytiniais nusikaltimais.

- 4. *transitive*. To inflict a sexual act regarded as illicit or unnatural (such as fornication, incest, sodomy, etc.) on (a person); to assault (esp. a woman or child) sexually; to violate, rape. Also *reflexive*: to behave in a licentious manner; (in later use) to masturbate.**

[*tranzityvinis*. Įvykdyti lytinį aktą, laikomą neteisėtu ar nenatūraliu (tokį, kaip nesantuo-kinė lytinė sueitis, incestas, sodomija ir t. t.), su (asmeniu); seksualiai smurtauti/užpulti (ypač moterį arba vaiką); lytiškai išnaudoti, (iš)prievartauti. Taip pat *sangražinis*: elgtis gašliai; (vėlesnė vartosena) masturbotis.]

- 8. *intransitive*. To subject a person (esp. a woman or child) to physical, sexual, or emotional abuse.**

[*netranzityvinis*. Naudoti prieš asmenį (ypač moterį arba vaiką) fizinį, lytinį arba emoci-nį smurtą.]

Nors tiek 4, tiek 8 reikšmės iš pažiūros panašios savo turiniu, ginčijamo sakinio *was hurt and abused* kontekste aktuali būtent 4 – tranzityvinio veiksmazodžio – reikšmė, kadangi ginčijamas sakinytis realizuotas neveikiamąja rūšimi. Vis dėlto, iš OED po 4 reikšme pateikiamų *abuse* vartojimo pavyzdžių ir jų šaltinių paaiškėja, kad šio veiksmazodžio lytinės prievartos reikšmė pasireiškia tik tais atvejais, kai sakinio arba platesniame teksto kontekste vykdomas papildomas aplinkybių patikslinimas, pavyzdžiui įvardijant prievartos kaltininką prielinksninėje frazėje (*abused by his stepfather* 'lytiškai išnaudojamas savo patėvio'), valios nebuvimo aplinkybes adverbialo frazėje (*abused her against her will* 'seksualiai išnaudojo ją prieš jos valią') ir pan. Be to, svarbu pabrėžti, kad net ir tais atvejais, kai prielinksninėje frazėje nurodomas veiksmo atlikėjas ar kitos aplinkybės, tai savaime nesudaro galimybės veiksmazodžio reikšmę siaurinti įžvelgiant prievartavimo reikšmę. Visais atvejais ši reikšmė pasireiškia tik platesniuose kontekstuose, kuriuose minima ar nagrinėjama seksualinio prievartavimo ar išnaudojimo tema. Kadangi ginčijamo sakinio kontekste neegzistuoja papildomų leksinių ar gramatinių 4 reikšmės užuominų, nėra galimybės ir įžvelgti šią reikšmę.

Įdomu tai, kad patikrinus neveikiamosios rūšies veiksmažodį *was abused* Britų nacionaliniame tekстыne (BNC)⁹ gauti viso 16 rezultatų, iš kurių, vadovaujantis tekстыne pateikiamu vienos eilutės kontekstu, devyni pavyzdžiai neabejotinai pavartoti piktnaudžiavimo, užgauliojimo, skriaudimo, mušimo ir naudojimo ne pagal paskirtį reikšmėmis. Tik dviejuose iš 16 pavyzdžių visiškai aiški seksualinės prievartos reikšmė.

- (1) *Wightman whose wife and young daughter live in America, was abused as a child, the court was told. The rape led to new calls*

Wightmanas, kurio žmona ir nepilnametė dukra gyvena Amerikoje, buvo seksualiai išnaudojamas, kai buvo vaikas, kaip pranešta teismui. Išprievartavimas nulėmė naujus reikalavimus

- (2) *I knew somebody who was educated at Rugby and during his time there he was abused enormously by the other kids. Erm he was buggered silly to put it*

Pažinojau kai ką, kas mokėsi Regbio mokykloje ir ten mokantis prieš jį buvo baisiai seksualiai smurtauja kitų vaikų. Hmm jis buvo dulkinamas šiknon iki beprotybės, kalbant

(1) pavyzdyje tik daiktavardžio *rape* ‚išprievartavimas‘ panaudojimas po veiksmažodžio *was abused* einančiame naujame sakinyje leidžia įžvelgti paties veiksmažodžio reikšmę ‚buvo seksualiai išnaudojamas/prievartaujamas‘. Patikrinus visos pastraipos kontekstą, kuriame pavartotas šis sakiny, ir paaiškėjus joje aptariamai išprievartavimo temai, ši įžvalga pasitvirtino. (2) pavyzdyje tik po kvestionuojamo sakinio naujame sakinyje pavartotas slengo veiksmažodis *was buggered* vulg. ‚buvo dulkinamas šiknon‘ sudaro galimybę pašalinti (2) pavyzdžio dviprasmybę ir identifikuoti siaurąją veiksmažodžio *was abused* seksualinės prievartos reikšmę. Kaip ir (1) pavyzdžio atveju, pastraipos, kurioje pavartotas (2) pavyzdys ir kalbama apie paauglių naudojamą seksualinį smurtą mokykloje, kontekstas leidžia įsitikinti veiksmažodžio reikšmės nustatymo tikslumu.

Likusieji penki pavyzdžiai nesudaro galimybės nustatyti veiksmažodžio *was abused* reikšmės be papildomo konteksto.

- (3) *What have I said?’ Surkov asked. ‘Masha was abused by an uncle, ‘murmured Rozanov.’ I’d forgotten that.*

Ką aš pasakiau?, – paklausė Surkovas. – Maša buvo xxxxx-a dėdės, – sumurmėjo Rozanovas. – Aš buvau tai užmiršęs.

⁹ BNC – British National Corpus: <https://www.english-corpora.org/bnc/> (žiūrėta 2025-11-06).

- (4) *There were seven of us children. I was abused for the first time at three years old. My stepfather was strict and*

Mūsų, vaikų, buvo viso septyni. Aš buvau xxxxx-a pirmą kartą būdama trejų metų. Mano patėvis buvo griežtas ir

- (5) *it was power. I felt powerless when I was abused as a child and I'd felt the same powerlessness with the bank manager*

tai buvo galios klausimas. Aš jaučiausi bejėgis, kai buvau xxxxx-as būdamas vaikas, ir jutau tokią pat bejėgystę prieš banko vadovą

- (6) *Baldwin (1977) found that if the eldest child was abused, the likelihood that the second eldest would be abused was 78 per cent*

Baldvinas (1977) nustatė, kad jei vyriausias vaikas buvo xxxxx-as, tikimybė, kad antras pagal amžių vaikas bus xxxxx-as siekė 78 proc.

- (7) *In families where there is a predisposition to violence, especially where an adult was abused as a child by the parent, the concept of elder abuse offers a further*

Šeimose, kuriose egzistuoja polinkis į smurtą, ypač, kai suaugusysis buvo xxxxx-as vieno iš tėvų, kai buvo vaikas, smurtavimo prieš senolį nuostata pateikia dar vieną...

Apsiribojant BNC tekstyno rezultatų lange pateikta informacijos eilute, (3)–(6) pavyzdžiuose veiksmažodis *was abused* – dviprasmis, ar netgi daugiaprasmis. Vis dėlto, beveik visais atvejais dviprasmybę leidžia pašalinti pavyzdžio nagrinėjimas pastraipos kontekste. Pavyzdžiui, (3) pavyzdys paimtas iš pastraipos, kurioje kalbama apie tėvų ar patėvių seksualinį priekabiavimą prie (po)dukų, todėl šiame pavyzdyje *was abused* tiksliausia versti ‚buvo tvirkinama‘.

(4) pavyzdžio pastraipos kontekste autorius, kalbėdamas apie patėvį, eksplicitiškai patikslina: *he physically abused me but not sexually* ‚jis mane skriaudė fiziškai, ne seksualiai‘. Vis dėlto, iš karto po šio teiginio einantys sakiniai *That was my grandfather. Not only him, but also her stepbrother* ‚Užtat senelis [mane tvirkino]. Ne tik jis, bet ir jos įbrolis‘ sudaro jam priešpriešą, implicitiškai išreikšdami senelio ir įbrolio naudotą seksualinę prievartą. Taigi, kadangi (4) pavyzdyje teiginys *I was abused* sykiu turi dvi – neseksualinio ir seksualinio smurto – reikšmes, tiksliausias jo vertimas būtų ‚Aš patyriau smurtą‘, nes šis vertimas sudaro galimybes įžvelgti įvairias smurto rūšis, vėliau tikslinamas kontekste.

(5) pavyzdys įdomus tuo, kad jo pastraipos kontekste niekaip neeksplikuojama naudoto smurto rūšis. Iš autoriaus, suaugusio žmogaus, pasakojimo apie lankymąsi psichoterapijos seansuose ir itin galias, ankstyvą vaikystę siekiančias psichologinės traumas apraiškas galima tik įtarti, kad kalbama apie jo tvirkinimą arba seksualinę prievartą vaikystėje. Vis dėlto, be dar platesnės apimties konteksto nagrinėjimo neįmanoma objek-

tyviai įsitikinti nei veiksmazodžio *was abused* reikšme, nei pastraipoje išsakyto teiginio *This is abuse-related*, Tai juk susiję su prievarta' arba ,Tai juk susiję su smurtavimu' ir pan. reikšme.

Nors (6) pavyzdyje taip pat neekspliciuojama smurto rūšis, bendras pastraipos kontekstas leidžia spręsti, kad pavyzdys paimtas iš sociologinio turinio teksto, kuriame kalbama apie vaikų apsaugą nuo smurto šeimoje. Sąvoka *abuse* pastraipoje panaudota net septynis kartus, iš jų keturis kartus daiktavardžio ir tris – veiksmazodžio funkcijoje. Nesant jokių kontekstinių užuominų apie seksualinės prievartos galimybę ir atsižvelgiant į pastraipos kontekste naudojamą leksiką (*severe child abuse* ,itin žiaurus elgesys su vaikais', *is maltreated* ,yra žiauriai elgiamasi su') bei aptariamus rizikos faktorius, prevencijos strategijas ir pan., konstatuotina, kad veiksmazodis *was abused* čia pavartotas plačiaja (psichologinio ir (arba) fizinio smurto) reikšme. Todėl šiame pavyzdyje jį teisingiausia versti junginiu ,patyrė smurtą' arba neveikiamosios rūšies forma ,buvo smurtaujama'.

Kitaip nei (6) pavyzdžio atveju, (7) pavyzdžio platesniajame kontekste apibrėžiama, kad smurto prieš senyvo amžiaus asmenis sąvoka apima fizinį smurtą, grasinimo veiksmus, aplaidumą ar nepriežiūrą, seksualinį smurtą (*sexual assault*) ir finansinį išnaudojimą. Nors pastraipos kontekste sąvoka *abuse* pasitaiko dar kelis kartus, tais atvejais, kai kalbama apie specifinę smurto ar išnaudojimo rūšį, ji papildomai leksiškai ekspliciuojama, pavyzdžiui *physical abuse* ,fizinis smurtas', *financial abuse* ,finansinis išnaudojimas', *sexually abusive* ,seksualiai smurtaujantis' ir pan. Todėl darytina išvada, kad (7) pavyzdyje niekaip neekspliciuotas veiksmazodis *was abused* verbalizuoja anksčiau sakinyje pavartotą daiktavardį *violence* ,smurtas' ir todėl turi tik nespecifinę, plačiąją smurtavimo reikšmę.

Apibendrinant, nors veiksmazodžio *abuse* polisemija gali nulemti jo suvokimo ir vertimo keblumą, jo detalus aprašymas OED ir tekstyno duomenys aiškiai parodo, kad šio veiksmazodžio specifinė, siauroji seksualinio smurto, prievartos ar išnaudojimo reikšmė pasireiškia tik specifinėje frazės, sakinio ar konteksto aplinkoje. Vis dėlto, kadangi kalboje nėra absoliučių sinonimų (Palmer 1981: 89; Cruse 1986: 270; Goddard 2011: 18), net ir tuo atveju, kai konteksto fone *abuse* reiškia vienokį ar kitokį seksualinio smurto veiksmą, jis negali pakeisti veiksmazodžio *rape* ,išprievartauti', įtvirtinto kaip termino anglų kalbos teisės terminų žodynuose (Law 2022: 582; Garner 2009: 1375), JAV ir Jungtinės Karalystės įstatymuose ir teismų praktikoje. Nors tam tikrais atvejais įmanoma, kad, lietuvių kalboje stokojant panašios plačios semantinės aprėpties žodžio, veiksmazodžio *abuse* reikšmė vertime būtų konkretinama verčiant jį į lietuvių kalbą veiksmazodžiu *išprievartauti*, *abuse* išlieka platesnės semantinės aprėpties žodžiu, ne tiesiogiai reiškiančiu, bet kontekste suponuojančiu seksualinės prievartos veiksmą.

Teisme ginčijamo sakinio fragmento *was hurt and abused* atveju, veiksmazodžio formos *was abused* reikšmė sietina su platesniu juo kaltinamosios nupasakotu situacijos

kontekstu ir platesniuoju socialiniame tinkle jos paskelbto įrašo (žinutės) kontekstu. Iš teismo nutartyje pateikiamo viso paskelbto įrašo (33 punktas) aktualūs šie jo turinio komponentai: „nederamai lieté mane be mano sutikimo“, „menkino ir žemino mane kitų akivaizdoje“, „buvau vadinama nevykėle, nusivylimu ir resursų švaistymu be ateities“. Kadangi įrašo kontekste nėra nei eksplicitiškai išreikštų, nei numanomų seksualinės prievartos ir (arba) išnaudojimo užuominų, nėra jokios galimybės veiksmožodžio *was abused* reikšmę sieti su OED užfiksuota 4 seksualinės prievartos ar išnaudojimo reikšme. Šiuo pagrindu kaltinimo pateiktas nagrinėjamo fragmento *was hurt and abused* vertimas ‚buvau pažeminta ir išprievartauta‘ laikytinas klaidingu. Kadangi nagrinėjamoje kaltinamosios paskelbtoje žinutėje kalbama apie nederamą elgesį ir žodinį jos užgauliojimą, ieškant tinkamo ginčijamo teiginio vertimo aktualios OED užfiksuotos veiksmožodžio *abuse* reikšmės Nr. 6 ir 7.

6. *transitive*. To mistreat (a person or thing); to injure, hurt; to wrong.

[*tranzityvinis*. Blogai/netinkamai elgtis su (asmeniu ar daiktu); (į)žeisti/(į)skaudinti, (nu)skriausti; (pa)kenkti/pasielgti neteisingai.]

7. *transitive*. To speak insultingly or unkindly of or to (a person); to malign, revile, vilify (a person or thing).

[*tranzityvinis*. Įžeidžiamai arba nemaloniai kalbėti apie arba su (asmeniu); juodinti, plūsti, menkinti/niekinti (asmenį arba daiktą)]

OED 6 ir 7 *abuse* reikšmių aprašymai aprėpia tiek blogo, netinkamo elgesio su asmeniu, tiek žodinėmis priemonėmis jam daromą skriaudą. Todėl, atsižvelgiant į nagrinėjamos situacijos aplinkybes ir paskelbto įrašo (žinutės) kontekstą, tinkamiausias ginčijamo teiginio *was hurt and abused* vertimas – ‚buvau skaudinama ir skriaudžiama‘ arba, veikiamojoje rūšyje, ‚(mane) skaudino ir skriaudė‘ – t. y. panaudojant platesnės semantinės aprėpties veiksmožodį *skriausti*. Nepaisant to, gynybos teismui pateiktame ginčijamo sakinio vertime veiksmožodžio *was abused* vertimas ‚elgėsi su manimi nederamai‘ suderinamas su 6 *abuse* reikšme, todėl taip pat iš esmės laikytinas teisingu.

3.2. *incapable*

Lietuvos Respublikoje vykusiame civiliniame procese dėl skolos priteisimo ir pareigos mokėti nuomos mokesčių tinkamo vykdymo pripažinimo¹⁰ buvo nagrinėjama anglų kalba parengta nuomos sutartis. Sudarydamos sutartį šalys derėjosi anglų kalba, todėl ir sutartį jos parengė anglų kalba. Nors vėliau, dėl formalių priežasčių, sutartis buvo

¹⁰ LITEKO duomenų bazėje viešai prieinamas Kauno apygardos teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-686-230/2021.

išversta į lietuvių kalbą, šalis susitarė, kad pirmenybė teikiama tekstui anglų kalba. Kadangi kilus teisminiam ginčui šalis nesutarė dėl vieno į lietuvių kalbą išverstos sutarties punkto vertimo, ieškovė teismui pateikė vertimų biuro vertėjos atliktą ginčijamo sutarties punkto vertimą iš anglų kalbos į lietuvių kalbą. Taigi šioje byloje ne tik kvestionuojamas dokumento pirminio vertimo teisingumas, aiškinantis, ar sutarties ginčijamos dalies vertimo lietuviškoji versija atitinka angliškojo originalo reikšmę, bet vertimas taip pat naudojamas teismo procese kaip papildoma priemonė aiškinant ir įrodinėjant anglų kalba parengto dokumento turinį.

Teismo sprendime nurodyta, kad ginčas kilo dėl nuomos sutarties punkto, kuriame įvardijama galimybė nemokėti nuomos mokesčio ir nurodyta pasinaudojimo šia galimybe sąlyga. Ginčui esminė šios sąlygos dalis – fragmentas *the Building is incapable of use by the Lessee*. Šalims nesutariant dėl šio sakinio reikšmės ir pirminio vertimo teisingumo, ieškovė jį aiškino vertėjo atlikto vertimo „Pastatas yra netinkamas Nuomininkui naudoti“ pagrindu. Kadangi sakinio vertimas pirminiame sutarties vertime ir vertėjo atliktame ginčijamo punkto vertime esmingai išsiskyrė ginčijamu turiniu, ieškovui akcentuojant pastato netinkamumą, o atsakovui – nuomininko negalėjimą jį naudoti, šalis pasitelkė kalbininkų ekspertų paslaugas, siekdamos papildomai pagrįsti savo pozicijos dėl tinkamo vertimo teisingumą.

Įdomu tai, kad šalių teismui pateikti ekspertiniai ginčijamo sakinio vertinimai esmingai išsiskyrė savo išvadomis. Pavyzdžiui, ieškovo pateiktoje kalbininko eksperto išvadoje konstatuojama, kad sakinio *the Building is incapable of use by the Lessee* vertimas „Pastatas yra netinkamas Nuomininkui naudoti“ yra tikslus ir tinkamas, o vertimas „Nuomininkas negali naudoti pastato“ – netikslus ir netinkamas, nes jis „nutolsta nuo anglų kalbos originalo prasmės turinio ir sudaro ydingų originalo interpretacijų galimybę“. Ekspertas grindė savo išvadą solidžiuose žodynuose užfiksuota būdvardžio *incapable* reikšme „netinkamas“, šio būdvardžio specifinės gramatinės vartosenos analize ir gausiais formuluotės *incapable of use* „netinkamas/negalimas naudoti“ vartojimo precedenta is dokumentuose ir kituose šaltiniuose.

Atsakovo pateiktoje kalbininkės ekspertės semantiniu tyrimu grindžiamoje išvadoje įrodinėjama priešingai, teigiant kad tarp sutarties originalo ir pirminio vertimo nėra neatitikimo ir siejant teisingą vertimą su nuomininko negalėjimu naudotis pastatu semantinių svarstymų pagrindu: „kvestionuojamos nuostatos tekste [...] tiesiogiai įvardijamos sąlygos, kai pastatas apskritai laikytinas nenaudotinu ne dėl nuomininko kaltės, o tai reiškia, kad nuomininkas nėra atsakingas dėl to, kad pastatas yra nenaudotinas, nes būtent jis patiria negalėjimą naudotis pastatu tam tikslui, kuriam jis buvo išnuomotas“ ir pan.

Iš teismo sprendimo taip pat aišku, kad siekiant pagrįsti ginčijamo turinio aiškinimą ir vertimo teisingumą, procese panaudota ir ekstralingvistinio argumentavimo taktika ieškovo atstovei pažymint, kad atsakovo pasitelkta kalbininkė ekspertė savo iš-

vadoje nesivadovauja žodynu. Be to, ieškovo atstovės teigimu aktualesnė ne ekspertės kaip semantikos specialistės, o būtent vertimo specialisto išvada. Taigi ieškovo atstovė ne tik kritikavo atsakovo kalbininkės ekspertės ekspertizėje naudojamą metodologiją, bet ir pačios ekspertės tinkamumą (t. y. kompetencijas) atlikti ekspertizę byloje, kurioje ginčas spendžiamas originalo ir jo vertimų lyginimo pagrindu.

Susidūręs su nesuderinamais sutarties ginčijamo punkto vertimais ir viena kitą paneigiančiomis kalbininkų ekspertų išvadomis teismas sprendė, remdamasis CPK 113 str. 3 d., kurioje numatyta, kad procesiniai dokumentai ir jų priedai teismui pateikiami valstybine kalba. Todėl teismas pažymėjo, kad norint aiškintis ginčijamo sutarties punkto nuostatas, „pirmiausia turi būti atliktas tikslus, teisingas ir tinkamas tekste panaudotų žodžių vertimas iš anglų kalbos į lietuvių kalbą“. Be to, teismas suabejojo jam pateiktos kalbininkės ekspertės semantine analize grindžiamos išvados svarumu, nes „semantiniu būdu aiškinant punkte nurodytų sąvokų reikšmės ir prasmes, faktiškai neišsiaiškinus šalių tikrosios suderintos valios, Sutarties 15.6 punkte išdėstytų susitarimų prasmę ir esmę nustatoma pašalinio asmens“. Taigi palyginęs dviejų kalbininkų ekspertų išvadas teismas iš esmės vadovavosi objektyvumo kriterijumi, kvestionuodamas semantinės analizės metodologijos objektyvumą ir teikdamas pirmenybę nagrinėjamo sakinio originalo ir jo vertimų analize grindžiamai ekspertinei išvadai, suderinamai su vertėjos nepriklausomai atliktu ginčijamo sutarties punkto vertimu.

Ginčijamo būdvardžio *incapable* ‚netinkamas‘ vartosena ir jo reikšmės nustatymo problematika aprašyta Ratkaus (2020) straipsnyje, todėl čia detaliau nenagrinėjama. Vis dėlto kilusio ginčo požiūriu įdomu tai, kad net ir didžiausiuose anglų–lietuvių kalbų žodynuose tarp užfiksuotų šio žodžio reikšmių nėra reikšmės ‚netinkamas, negalimas‘ (pavyzdžiui, žr. Piesarskas 2004: 661). Nepaisant to, ši reikšmė užfiksuota ir detalai aprašyta solidžiausiuose vienkalmiuose anglų kalbos žodynuose, ypač OED. Taigi, kaip ir 3.1 skirsnyje aptariamu atveju, bandymas remtis dvikalbiu žodynu kaip objektyviu žodžių reikšmės aiškinimo šaltiniu gali ne tik nulemti ydingas išvadas dėl *incapable* reikšmės ‚netinkamas‘ neegzistavimo, bet ir neapdairaus vertėjo sprendimą pasirinkti klaidingą *incapable* vertimo variantą. Tai neabejotinai pabrėžia specialiųjų kompetencijų turėjimo svarbą naudojantis specialiais šaltiniais (žodynais, tekstynais ir pan.) teisinėje aplinkoje.

3.3. *they*

Lietuvos Respublikoje vykusiame civiliniame procese dėl prievolės įvykdymo natūra ir krovinio grąžinimo¹¹, be daugelio kitų aplinkybių, buvo nagrinėjamas ginčijamas ekspeditoriaus pakvitavimo dokumento, vadinamojo „ekspeditoriaus gavimo sertifika-

¹¹ LITEKO duomenų bazėje viešai prieinamas Klaipėdos apygardos teismo sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-224-524/2024.

to“ (angl. *Forwarding Certificate of Receipt* arba FCR), tekstas. Ginčijamo dokumento teksto originalas buvo parengtas anglų kalba, todėl Lietuvoje vykusiame teismo procesui buvo aktualus jo vertimas į lietuvių kalbą. Kadangi teismo sprendime nepateikiamas ginčijamas originalo tekstas, nėra galimybės jį čia detaliau panagrinėti. Vis dėlto dėmesio verta teismo motyvacija vertinant jam pateiktus dokumento vertimus.

Nevienodai aiškindamos FCR įžanginės dalies reikšmę šalys teismui pateikė vertimo paslaugų bendrovėse dirbančių vertėjų atliktus dokumento vertimus. Kadangi vertimai išsiskyrė ginčijamo teiginio suvokimu, t. y. ir jo vertimu į lietuvių kalbą, šalys ginčijo viena kitos pateiktų vertimų teisingumą pasitelkdamos kalbininkų ekspertų paslaugas.

Ieškovo teismui pateiktoje kalbininko eksperto išvadoje (10 ir 75 punktai) nustatyta, kad, vadovaujantis anglų kalbos dėsniais ir taisyklėmis, dokumento ginčijamame teiginyje anglų kalbos daugiskaitos trečiojo asmens įvardį *they* „jie“ galima susieti su dėmeniu „GOLFINAS SHIPPING AGENCY UAB“. Taip „ginčijamo sakinio kontekste bendrovė „GOLFINAS SHIPPING AGENCY UAB“ suvokiama kaip „aprašytų prekių saugaus laikymo“ funkciją atliekantis asmuo“. Be to, išvadoje nurodyta, kad nėra galimybės įvardį *they* susieti su kitu dėmeniu – „KAMINEROS KROVINIU TERMINALAS UAB [adresas]“ – atliekančiu vietos/adreso nuorodos funkciją, realizuotu lietuvių kalba ir niekaip neekspliciuotu anglų kalba. Remiantis šiais argumentais išvadoje ieškovo pateiktas FCR vertimas įvertintas kaip teisingas, o atsakovo – kaip klaidingas.

Atsakovas atsikirta į ieškovo pateiktą kalbininko eksperto išvadą, pateikdamas savo užsąskaitą ieškovo FCR vertimo ekspertinį vertinimą (76 punktas). Jame kalbininkė ekspertė prieina prie išvados, kad įvardį *they* ne tik galima, bet ir reikia sieti su dėmeniu „KAMINEROS KROVINIU TERMINALAS UAB“. Šiuo pagrindu, kalbininkės ekspertės nuomone, būtent atsakovo pateiktas FCR vertimas tiksliau atspindi originalaus sakinio reikšmę.

Teismo sprendime kalbininkų ekspertų išvados ir jų skirtumai detaliau nebuvo vertinti. Kadangi FCR ginčijamo teiginio analizės ir vertimo teisingumo požiūriu kalbininkų ekspertų išvados paneigė viena kitą, nustatyti teisingesnį FCR vertimą ėmėsi pats teismas. Palyginęs FCR dokumento originalą su jo vertimais teismas pastebėjo (46 ir 78 punktai) du originalo ir vertimų skirtumus.

Pirma, originaliame FCR dokumente po ginčijamos įžanginės pastraipos vardijamuose punktuose nuo „a“ iki „l“ praleista raidė „f“ – t. y. po punkto „e“ eina punktas „f“. Ieškovo pateiktame vertime šis numeracijos trūkumas pataisytas (nekeičiant punktų žodinio turinio) po punkto „e“ pateikiant punktą „f“ ir kitus punktus pagal abėcėlę, o atsakovo vertime atkartota originalo punktų raidinė numeracija praleidžiant „f“. Antra, teismas pažymėjo (78 punktas), kad ieškovo pateikto FCR vertimo ginčijamoje įžanginėje dalyje atsakovės pavadinimas (t. y. Golfinas Shipping Agency UAB) paminėtas du kartus, o originale ir atsakovės vertime – vieną kartą. Todėl teismas nusprendė (79 punktas):

Paminėti motyvai dėl ieškovės pateikto vertimo netikslumų nereikalauja specialiųjų anglų k. žinių, todėl teismas turi teisę, įvertinęs akivaizdžiai nustatytus techninio pobūdžio netikslumus, vadovautis atsakovės pateiktu šio dokumento vertimu, kuris reikšmingas šios bylos kontekste dėl vertime nurodytų punktų tikslumo.

Papildomai teismas pažymėjo (78 punktas) nesutapimą tarp FCR įvardijimo ieškinyje kaip „ekspeditoriaus gavimo sertifikato“ ir ieškovo vertime kaip „krovinio gavimo pažymos“.

Iš teismo sprendimo aišku, kad ginčijamas FCR įžanginės pastraipos vertimas nebuvo esminis dalykas byloje, nes jos baigtį nulėmė kitos nagrinėtos bylos aplinkybės. Vis dėlto, vertimo teorijos ir praktikos požiūriu, teismo sprendimas pasirenkant „tiklesnį“ vertimą nagrinėtinas ir iškalingas todėl, kad nė vienas iš teismo įvardijamų argumentų neturi nieko bendra nei su ginčijamos FCR įžanginės pastraipos tikrosios reikšmės nustatymu, nei apskritai su adekvačiu kalbos medžiagos vertinimu. Pirmiausia minėtina tai, kad FCR punktų numeracija, numeracijos trūkumas praleidžiant raidę ir pan., tai – dokumento įforminimo techninis klausimas, niekaip nesusijęs nei su pačiu punktų žodiniu turiniu, nei su ginčijama FCR dokumento įžangine dalimi. Be to, jei verčiant originalo trūkumų koregavimas nekeičia verčiamo turinio, tai yra viena galimų vertimo prieigų. Todėl nei originalo techninio trūkumo atkartojimas, nei jo pašalinimas vertime nedaro vertimo kalbos nei daugiau, nei mažiau tikslia ar kokybiška.

Antra, vertime eksplikavimas, kai bendresnės reikšmės originalo vienetą (pavyzdžiui žodis, frazė ir pan.) pakeičiamas konkretesnės reikšmės vienetu vertimo kalboje, yra labai dažnai pasitelkiamas ir tinkamas vertimo būdas, kaip nurodoma gausioje literatūroje (pavyzdžiui, Englund Dimitrova 2005: 34–38; Pažūsis 2014: 302–304, 364; Chesterman 2016: 105–106 ir kt.). Poreikį eksplikuoti – t. y. konkretinti, tikslinti – vertimo turinį dažnai lemia kalbų santykio problemos, pavyzdžiui leksiniai arba gramatiniai kalbų skirtumai. Todėl visai nenuostabu, kad originalo kalbos žodis, priklausantis tam tikrai žodžių klasei, vertimo kalboje perteikiamas kitos žodžių klasės vienetu (t. y. vadinamoji „transpozicija“). Nagrinėdamas anglų ir lietuvių kalbų santykį vertime Pažūsis (2014: 369–378) pateikia daug depronominizacijos pavyzdžių, kai anglų kalbos įvardžiai eksplikuojami juos pakeičiant daiktavardžiais vertime į lietuvių kalbą.

FCR dokumento ginčijamos įžanginės dalies požiūriu įdomu tai, kad anglų k. daugiskaitos trečiojo asmens įvardis *they* joje pavartotas ne tipine rodomojo įvardžio reikšme ‚jie‘, o kuopine reikšme. Kaip nurodoma anglų kalbos akademinese gramatikose (Quirk et al. 1985: 316–317; Huddleston and Pullum 2002: 1468–1472), daugiskaitos trečiojo asmens įvardis *they* gali anaforiškai rodyti į vienaskaitos gramatinę formą turintį antecedentą, jei jis sakinio kontekste suvokiamas kaip kuopinės semantikos žodis. Pavyzdžiui, *team* ‚komanda‘ kontekste gali būti suvokiama kaip ją sudarančių žaidėjų grupė; *firm* ‚firma, bendrovė, įmonė‘ suvokiama kaip joje dirbantis ar jos vardu

veikiantis asmenų kolektyvas ir pan. Kadangi lietuvių kalbos įvardis *jie* neturi šios kuopinės reikšmės ir yra morfologiškai derinamas prie antecedentu einančio daiktavardžio, juo neįmanoma pronominalizuoti vienaskaitos formą turinčio daiktavardžio (pavyzdžiui, *komanda = ji, bet ≠ jie; agentūra = ji, bet ≠ jie; terminalas = jis, bet ≠ jie*). Taigi visiškai suprantama, kad FCR originalo tekste susidūręs su lietuvių kalboje atitiktis neturinčiu kuopinės semantikos įvardžiu *they*, vertėjas jį eksplikavo daiktavardžiu. Todėl natūralu, kad atsakovės vertime pavadinimas galėjo būti pakartotas du kartus, aiškiai įvardijant, kas suprantamas kaip įvardžiu *they* žymimas asmuo.

Be to, aktualu dar ir tai, kad dėl kalbų santykių išryškėjančio įvardžių reikšmės ir vartosenos skirtumo, anglų kalbos kuopinės reikšmės įvardžio *they* vertimas lietuvių kalbos įvardžiu *jie* gali sudaryti nepageidaujamos pašalinės reikšmės atsiradimo galimybę. Pavyzdžiui, sakinyje *The Environment Agency have confirmed that they agree that SEA is not required*¹² pažod. „Aplinkosaugos agentūra patvirtino, kad **jie** sutinka, jog SAV nėra būtinas“ pavartotą įvardį *they* verčiant lietuvišku *jie* išsiskiria originalo ir vertimo reikšmė, kadangi lietuvių kalboje įvardis *jie* suvokiamas ne vienaskaita realizuoto sakinio veiksnio *Aplinkosaugos agentūra*, o sakinyje arba kontekste nepaminėtų asmenų (t. y. „tie asmenys“) reikšme. Ši pašalinės reikšmės atsiradimą lemia tai, kad anglų ir lietuvių kalbos įvardžiai skiriasi savo morfosintaksiniais požymiais – skaičiumi ir gimine – ir tai, kad lietuvių kalbos vienaskaitos moteriškosios giminės daiktavardis *agentūra* morfologiškai nesuderinamas su daugiskaitos vyriškosios giminės įvardžiu *jie*. Teisingas šio sakinio vertimas, kuriame pašalinta dviprasmybė, yra toks: „Aplinkosaugos agentūra patvirtino, kad **ji** sutinka, jog SAV nėra būtinas“.

Todėl teismo bandymas vertinti vertimą kaip mažiau tikslų tuo pagrindu, kad jame atsakovės pavadinimas paminėtas du kartus (t. y. antrą kartą paminėtas eksplikuojant įvardį *they*) yra aiškus kompetencijos stokos pavyzdys, kai specialaus profesinio išmanymo reikalaujantį turinį imasi savarankiškai vertinti specialių žinių ir išsilavinimo neturintis asmuo. Susidūręs su sudėtinga ir dviprasmiška faktine aplinkybe ir prioretizuodamas dokumento techninio įforminimo aspektą kaip vertimo tikslumo kriterijų, teismas iš esmės nusišalino nuo įrodymo turinio profesionalaus vertinimo. Verta paminėti ir dar vieną galimą teismo priimto sprendimo komplikaciją: savarankiškai lygindamas dokumento originalą ir vertimą ir pasisakydamas kalbų santykio klausimu teismas nebyliai ėmėsi vertinti užsienio (t. y. anglų) kalba realizuotą turinį. Todėl keltinas klausimas dėl tokio sprendimo suderinamumo su CPK nuostatomis.

Baigiant svarbu paminėti, kad tikslus ir kokybiškas teksto vertimas priklauso ne tik nuo vertėjo profesionalumo, bet ir nuo paties originalaus teksto kokybės – t. y. aiš-

¹² Šaltinis: <https://www.durham.gov.uk/media/45394/Middridge-Parish-Neighbourhood-Plan-Screening-Report/pdf/MiddridgeParishNeighbourhoodPlanScreeningReport.pdf?m=1726569836473> (žiūrėta 2025-11-20).

kaus ir (arba) tinkamo atskirų originalo teiginių formulavimo ir viso teksto kokybiško parengimo. Tinkamai ir kokybiškai parengtas originalaus dokumento tekstas ne tik neturėtų turėti techninių trūkumų (pavyzdžiui, numeracijos klaidų), bet jokių būdu neturėtų sudaryti dviprasmiško jo suvokimo prielaidų. Taigi tiek ginčijamo FCR dokumento įžanginės dalies esmingai skirtingus vertimus, tiek ir FCR įžanginės dalies reikšmės ginčijimą galėjo nulemti teismo nenagrinėta nekokybiškai parengto originalo aplinkybė šalims skirtingai suvokiant ir aiškinant įvardžio *they* funkciją ir reikšmę.

4. Išvados

Šiame straipsnyje nagrinėjamas vertimo kaip įrodymo arba įrodinėjimo priemonės vaidmuo teismo procese. Nors vertimas neretai suvokiamas tiesmukai kaip tikslus ar mechaninis originalo teksto atkartojimas kita kalba, remiantis trimis atvejo analizėmis parodoma, kad tai – lingvistiškai niuansuotas originalo reikšmės interpretacijos produktas, galintis turėti esminės įtakos teisme nagrinėjamam ginčui.

Pagrindinė vertimo įtraukimo į teismo procesą priežastis ta, kad pagal Lietuvos įstatymus teismo procesas vykdomas valstybine kalba. Taigi vertimas yra užsienio kalba parengtos medžiagos (įrodymų, aplinkybių) nagrinėjimo procese išankstinė sąlyga. Be to, kilus ginčui dėl parengto vertimo santykio su originalo reikšme arba nesutariant dėl originalo reikšmės ir pats vertimas gali tapti ginčo objektu šalims bandant įtikinti teisną, koks vertimas tiksliausiai ar tinkamiausiai atspindi originalo reikšmę. Taip rungtyninėje teisinėje aplinkoje imama lyginti du ar daugiau konkuruojančių vertimų. Tarpusavyje nesuderinamų vertimų atveju teismo šaukiamas vertėjas gali tapti papildomu originalo ir vertimo santykio vertintoju.

Straipsnyje nagrinėjamose atvejo studijose atsiskleidžia ne tik teisme vykdomas vertimo nagrinėjimas, bet ir kalbininko eksperto kaip tarpinio arbitro įtraukimas į procesą, kai šalių teikiamų konkuruojančių vertimų vertinimas atsiduria aklavietėje. Vis dėlto, kaip ir kelių profesionalių vertėjų atliktų to paties turinio skirtingų vertimų atveju, kalbininkų ekspertų daromos išvados gali esmingai išsiskirti nagrinėjamo ginčo atžvilgiu dėl eksperto atliktame tyrime naudojamų priemonių, metodologijos taikymo ir net pačių ekspertų specializacijos ir profesionalumo skirtumų. Taip teisme nagrinėjamų nesuderinamų vertimų ir ekspertizų pozicijų vertinimas paliekamas teismo nuožiūrai ir teisėjo kompetencijai, lemiančiai ginčijamos kalbos medžiagos vertinimo kokybę.

Straipsnyje aptariamos atvejo studijos parodo dvi skirtingas teismo prieigas prie ginčijamo kalbos turinio: apdairų ir subalansuotą vertimo ir ekspertinio turinio vertinimą ir jam priešingą formalistinį, atsainų vertinimą. Visų aptariamų atvejo analizių kontekste išryškėja nuodugnios ir profesionalios lingvistinės ginčijamo turinio analizės svarba, taip pat ir nespecialistų – t. y. advokatų, teismo atstovų ir kt. – kompetencijos stygiaus problema naudojantis specialaus išmanymo reikalaujančiomis priemonėmis

(žodynais ir pan.) ir iš to kylančios rizikos. Galiausiai, nesuderinamų ar vienas kitam prieštaraujančių ekspertinių vertinimų kontekste minėtinas ir privačia tvarka atliekamų ekspertizių teikimo, turinio ir ekspertų atsakomybės reglamentavimo trūkumas, kartais galimai lemiantis ne tik neprofesionalią, bet ir šališką ekspertinę veiklą.

Vertimas kaip procese nagrinėjamas įrodymas yra tarpdisciplininis reiškiny, esantis vertimo praktikos, ekspertinės lingvistinės analizės ir sudėtingų teisinių procesų sankirtoje. Kitaip nei įprastas vertimas, jis pareikalauja ne tik vertėjo patirties, bet ir specifinio tikslumo, procesinių lūkesčių ir teisinės aplinkos suvokimo, kurioje ne tik subtilūs reikšmės niuansai, bet ir vertimo parengimo aplinkybių kontekstas gali turėti esminio poveikio vertimo kaip įrodymo patikimumui, įrodomajai vertei ir proceso baigčiai.

Literatūra

- Ainsworth, Janet. 2022. Serving science and serving justice: Ethical issues faced by forensic linguists in their role as expert witnesses. *Language as Evidence: Doing Forensic Linguistics*, edited by Victoria Guillén-Nieto and Dieter Stein. London: Palgrave Macmillan. 35–53.
- Alcaraz Varó, Enrique, and Brian Hughes. 2014. *Legal Translation Explained*. Abingdon: Routledge.
- Alexander, Larry, and Emily Sherwin. 2003. Deception and morality in law. *Law and Philosophy* 22. 393–450.
- Armalytė, Olimpija ir Lionginas Pažūsis. 1998. *Anglų–lietuvių kalbų teisės žodynas*. Vilnius: Alma littera.
- BNC: *The British National Corpus*. <https://www.english-corpora.org/bnc/>.
- Chesterman, Andrew. 2016. *The Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Rev. edn. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Clarke, Isobelle, and Krzysztof Kredens. 2018. 'I consider myself to be a service provider': Discursive identity construction of the forensic linguistic expert. *The International Journal of Speech, Language and the Law* 25(1). 79–107.
- Coulthard, Malcolm, Alison Johnson and David Wright. 2017. *An Introduction to Forensic Linguistics: Language in Evidence*. 2nd edn. Abingdon: Routledge.
- Coulthard, Malcolm. 2021. Experts and opinions. In my opinion. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*, edited by Malcolm Coulthard, Alison May, Rui Sousa-Silva. 2nd edn. Abingdon: Routledge. 523–538.
- Coulthard, Malcolm, Alison May and Rui Sousa-Silva (eds.). 2021. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*. Abingdon: Routledge.
- Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Englund Dimitrova, Birgitta. 2005. *Expertise and Explicitation in the Translation Process*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Fawcett, Peter. 1997. *Translation and Language: Linguistic Theories Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Fernández-López, Mercedes. 2022. Expert evidence in civil law systems. *Language as Evidence: Doing Forensic Linguistics*, edited by Victoria Guillén-Nieto and Dieter Stein. London: Palgrave Macmillan. 85–104.

- Finegan, Edward. 2021. Expert testimony by linguists in U.S. courts. *Language and Law / Linguagem e Direito* 8(1). 22–42.
- Garner, Bryan A. (ed.). 2009. *Black's Law Dictionary*. 9th edn. St. Paul: West, Thomson Reuters.
- Goddard, Cliff. 2011. *Semantic Analysis: A Practical Introduction*. 2nd edn. Oxford: Oxford University Press.
- Guillén-Nieto, Victoria, and Dieter Stein (ed.). 2022. *Language as Evidence: Doing Forensic Linguistics*. London: Palgrave Macmillan [Springer Nature].
- Hammel, Andrew. 2022. Linguistic expert evidence in the common law. *Language as Evidence: Doing Forensic Linguistics*, edited by Victoria Guillén-Nieto and Dieter Stein. London: Palgrave Macmillan. 55–84.
- Huddleston, Rodney, and Geoffrey K. Pullum. 2002. *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hutton, Chris. 2009. *Language, Meaning and the Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Kredens, Krzysztof, Eloísa Monteoliva-García and Ruth Morris. 2021. Interpreting outside the courtroom. 'A shattered mirror?' Interpreting in law enforcement contexts outside the courtroom. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*, edited by Malcolm Coulthard, Alison May and Rui Sousa-Silva. 2nd edn. Abingdon: Routledge. 502–520.
- Law, Jonathan. 2022. *A Dictionary of Law*. 10th edn. Oxford: Oxford University Press.
- LITEKO: *Lietuvos teismų informacinė sistema*. <https://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska>
- OED: *The Oxford English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press. <https://www.oed.com>
- Olsson, John, and June Luchjenbroers. 2014. *Forensic Linguistics*. 3rd edn. London: Bloomsbury Academic.
- Palmer, F. R. 1981. *Semantics*. 2nd edn. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pažūsis, Lionginas. 2014. *Kalba ir vertimas*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Piesarskas, Bronislovas. 2001. *Dabartinės anglų kalbos žodynas*. Vilnius: Alma littera.
- Piesarskas, Bronislovas. 2002. *Didysis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. 4 leid. Vilnius: Alma littera.
- Piesarskas, Bronislovas. 2004. *Dvitolmis anglų–lietuvių kalbų žodynas*. 1 tomas. Vilnius: Alma littera.
- Quirk, Randolph, Sidney Greenbaum, Geoffrey Leech and Jan Svartvik. 1985. *A Comprehensive Grammar of the English Language*. Harlow: Longman Group Limited.
- Ratkus, Artūras. 2020. Morfologiškai sudėtingų būdvardžių su neigiamuoju priešdėliu vertimo problemos. *Vertimo studijos* 13. 58–69.
- Solan, Lawrence M. 2021. The forensic linguist. The expert linguist meets the adversarial system. *The Routledge Handbook of Forensic Linguistics*, edited by Malcolm Coulthard, Alison May and Rui Sousa-Silva. 2nd edn. Abingdon: Routledge. 349–363.
- Tiersma, Peter, and Lawrence M. Solan. 2002. The linguist on the witness stand: Forensic linguistics in American Courts. *Language* 78(2). 221–239.